

Hirschler József, az építő plébános

erdelyikronika.net/2019/12/hirschler-jozsef-az-epito-plebanos/

Írta Gál Zsófia

[Hirschler József](#) 1874. március 17-én, Újpesten született, apja, Hirschler János, asztalos volt, édesanyja, Vapara Jozefa, napszámosként dolgozott. József a család második gyermeke volt, nővére Irma, öccsét Bélának hívták.[1] A piarista főgimnáziumban elért kimagasló tanulmányi eredményeinek köszönhetően – oktatóinak támogatásával – felvételt nyert az esztergomi küsszemináriumba és a papneveldebe.[2] Vélhetően az esztergomi szeminárium prefektusa, [Majláth Gusztáv Károly](#) támogatásával került később a bécsi Pázmáneumba, majd a római Collegium Germanico-Hungaricumba,[3] ahol végül kettős doktorátust szerzett, bölcseletről és teológiából.[4] A Rómában töltött hét év rendkívül mély benyomást tett a fiatal Hirschlerre, úgy vallási, mint kulturális és művészeti szempontból. Szerény anyagi körülményeiből adódóan kénytelen volt munkát vállalni, egy művészeti lap megbízásából cikksorozatot írt Róma műkincseiről, így autodidakta módon közelről ismerhette meg az Örök Város antik és keresztény hagyatékát.[5] Tanulmányai befejeztével 1900. október 28-án szentelték pappá Rómában.[6]

Teológiai doktori címének megszerzését követően, Erdélybe érkezve Majláth Gusztáv Károly püspök a kolozsvári Szent Mihály-plébánián káplán-hitoktatóvá nevezi ki 1901. július 7-én.[7] A belvárosi leányiskola, illetve a tanítónőképző tanáraként már ekkor szembesült a nőnevelés aktuális kérdéseivel és problémáival. Oktatói, nevelői elhivatottságát az 1906-ban írt, *Az elemi kath. vallásoktatás módszere* című könyve jelzi.[8] A Szent József fiúnevelő intézet igazgatójaként, újragondolta a diákok iskolai életét, nem csupán a színvonalas oktatásra, hanem az aktív kikapcsolódásra is nagy hangsúlyt fektetve, továbbá felújíttatta a szeminárium épületét.[9] Az 1905. május 22-én megüresedett plébánosi székbe Majláth Gusztáv Károly püspök őt nevezte ki az elhunyt Biró Béla utódjául.[10]

Plébánossá való kinevezése

Az 1906. február 25-én zajló plébánosválasztó közgyűlésen a szavazók három jelöltre adhatták le voksukat, közülük választotta ki Majláth Gusztáv Károly püspök az új plébánost. A legtöbb szavazatot Pál István (251) kapta, őt dr. Kászonyi Alajos (223) és dr. Hirschler József (192) követte. Amint azt a választmánynak címzett levelében írja, a választás „nem csekély

nehézségébe került”, de végül a legkevesebb szavazatot szerző Dr. Hirschler Józsefet nevezte ki a funkció betöltésére. Indoklásában a következő sorokat olvashatjuk:

„(...) felsőbb tanulmányait hét éven át ernyedetlen szorgalommal a pápai Gergely egyetemen Rómában végezte, s kinek jeles lelki tehetségei, alapos bölcseleti és hittani tudománya, többféle nyelvismerete, az egyházi szónoklat és hitoktatás terén szerzett gyakorlata, a testi és lelki betegek gondozásában tanúsított kitartása és tapintata, (...) szívós munkaereje és komoly egyházas gondolkodása azt a meggyőződést keltette bennem, hogy ezen nehéz felelősséggel járó plébánosi állás betöltésével őt bízom meg.”^[11]

Mindezt számba véve, joggal feltételezhetjük, hogy a fiatal Hirschler kinevezésében fontos szerepet játszott a püspökkel való korábbi, még iskolai éveire visszanyúló személyes ismeretség. Majláth bizonyára jól ismerte Hirschler képességeit, tudott kiváló tanulmányi eredményeiről, elkötelezettségéről, s ő maga volt az, aki ajánlásával Itáliába segítette őt, előkészítve ezzel későbbi pályáját. Sas Péter a plébánosról szóló [monográfiájában](#) megjegyzi, hogy a római anyakönyvben Hirschler mint az erdélyi egyházmegye papnövendéke szerepel, ajánlója pedig nem más, mint Majláth Gusztáv Károly volt. Feltehetően már ekkor kiszemelhetette a fiatal, tehetséges papnövendéket,^[12] akinek elméleti felkészültsége mellett az iskolaügy és a nőnevelés iránti elkötelezettsége is ígéretesnek bizonyult.

Hirschler József, az építető

Kinevezését követően Hirschler rövid időn belül beváltotta a személyéhez fűzött reményeket. Három évtizedig tartó hivatali idejének első, a világháborúig tartó időszakában több új épület és intézmény létrehozása, illetve megújítása kötődött nevéhez. Beiktatását követően mindössze fél évvel kezdeményezésére az egyház iskolaszéke a korábban megszüntetni kívánt Auguszteum újr alapítása mellett döntött, átépítve és kiegészítve az iskola rendelkezésére álló rossz állapotú ingatlanokat. A Pápai Sándor által 1907-ben tervezett szecessziós és historizáló jegyeket mutató Kül-Monostor úti (ma Moșilor) épületegyüttes egyszerű, ám igényes életteret biztosított a korábban komoly hiányosságokkal küszködő intézménynek. A Római Katolikus Státus műszaki tanácsosa által elgondolt Auguszteum falai között óvoda és iskola mellett egy árvaház is működött, melyek vezetésével a Miasszonyunk Iskolanővéreket bízta meg a plébános. Az iskola népszerűségét bizonyítja, hogy átadását követően mindössze néhány évvel kinőtte új épületét. Újabb átépítés helyett azonban Hirschler – kellő előrelátással – egy új leánynevelő intézet létrehozását helyezte kilátásba.^[13]

Az újjászervezett Auguszteum sikerén felbátorodva néhány évvel később az egyház egy új oktatási intézmény megalapítását vette tervbe. A Ferenc József (ma Horea) úti polgári leányiskola korszerűtlen épületének helyére Hirschler egy új leánynevelő intézetet képzelt el,

mely a nőnevelés korabeli reális igényeire adott választ. A Marianum Római Katolikus Leánynevelő Intézet (1910–1911) elemitől érettségig hat különböző tagozaton biztosított színvonalas oktatást és nevelést. Internátusa a távolabbi vidékekről érkező lányok számára is elérhetővé tette az intézetben való tanulást. A Hübner Jenő műépítész által tervezett modern épülete a korszak iskolaépítészetének legkiemelkedőbb magyarországi példái közé sorolható.[\[14\]](#)

A plébános harmadik fontos vállalkozása a Sétatér melletti plébánosi javadalom bérházakkal való beépítése volt. A város peremén, zöldövezetben felépülő lakóházak komfortos életkörülményeket kínáltak a lakáshiánnyal küszködő kolozsvári lakosoknak. A bérházak állománya változatos igényeket szolgált, az elegáns, öt szobás sétatérre néző lakásoktól kezdve a két szoba-fürdőszobás udvarra néző lakrészekig terjedve több társadalmi réteg számára biztosítva elérhető otthont. A Károly Lajos és Markovits Sándor által tervezett, majd Goll Elemér által némileg átalakított bérházak megjelenésében a szecessziós stílusjegyek kreatív és változatos alkalmazása érzékelhető.[\[15\]](#)

„...nekem a kultúra és erkölcsi, hazafias kötelesség minden, - az anyagi semmi.”

A fenti sorok Hirschler Márki Sándor[\[16\]](#) egyetemi tanárhoz írott leveléből származnak, melyben Hirschler arra kéri a leánygimnázium iskolaszék által kinevezett felügyelőjét, hogy a Marianummal kapcsolatos anyagi kérdéseket ne Xantus Jánossal[\[17\]](#) beszélje meg, hanem vele egyeztessen.[\[18\]](#) Hiszen míg Xantus réalpolitikus, ő bevallottan idealista. Hirschler az oktatási és egyházi ügyeknek mindvégig kiemelkedő jelentőséget tulajdonított.[\[19\]](#) Jelleméből és neveltetéséből adódóan is kulcsfontosságúnak tartotta az oktatás, és a nőnevelés egyre aktuálisabbá váló ügyét, meggyőződése által hajtva korábban megoldhatatlan problémákat hidalva át. A neve által fémjelzett időszakban megvalósuló építészeti programok napjainkig igényesnek és funkcionálisnak bizonyulnak, s bár az építészeti- és stíluskérdésekbe vélhetően nem szólt bele, idealizmusa a nagy kérdések tekintetében minden bizonnyal meghatározó volt.

Nagyvonalú és merész elképzelései azonban a lehetőségeknél lényegesen nagyobb terhet róttak az egyházi pénztárra. A római katolikus egyház már az 1880-as évek első felétől fogva számos jelentős befektetésre vállalkozott, melyek máig is meghatározzák Kolozsvár belvárosának arculatát. Éltes Károly és Biró Béla plébánosok idején a Kőkert utcai (ma B. P. Haşdeu) iskola épületén kívül főként reprezentatív lakóházak felépítésére került sor: ekkor tervezte meg [Alpár Ignác](#) a Főtér keleti sorát meghatározó ikonikus bérpalotáit, s szintén ekkor alakult át az Unió utca déli házsorának egyházi tulajdonban lévő Kötő utcáig (ma I. Raţiu) eső szakasza. A jövedelmező vállalkozásnak számító befektetések nagyrésze azonban nem felhalmozott tőkéből, hanem kölcsönökből valósult meg, melyek visszafizetése évekig eltartott. 1907-ben

Hirschler a püspöknek írott levelében részletesen beszámol az egyházközség adósságairól, melyek fedezésére egy újabb, kedvezőbb törlesztési részletű hitel felvételét helyezi kilátásba.[20] A jelentés alapján az egyházközség összesen 292.500 forint adósságot halmozott fel, melynek az elmúlt évben Hirschler által végrehajtott felújítások és javítások a 25%-át jelentették.[21] A Marianum és az Arany János utcai bérházak felépítése további tetemes összegeket[22] emésztett fel, az előirányzott keret pedig az első világháború kitörése miatt elnyúló kivitelezés és anyagihiány okán nem bizonyult elegendőnek.

Az elhúzódó kivitelezés a lakóépületek bérbeadását is késleltette, jelentős jövedelemkiesést okozva. A kölcsönök visszafizetésére és a további szükséges befektetések megvalósítására 1927-ben az egyházközség újabb jelentős hitelért folyamodott.[23] A kölcsön felvételének pillanatában a Marianum és az Arany János utcai bérházak felépítésre felvett összegből 2.870.000 lejnek megfelelő hátralékkal küszködött az egyház.[24] A „holland kölcsön” néven elhíresült hitel körül kitörő korrupciós botrány tovább súlyosbította az egyház pénzügyi helyzetét, aminek következtében Hirschlert plébánosi tisztségéről lemondatták, majd perbe fogták, hogy aztán az ellene felhozott vádak alól mind felmentést kapjon.[25] Két hónappal később, 1936. november 17-én halt meg Kolozsváron.

Hirschler József kedvező konjunktúrában vált a Szent Mihály-templom plébánosává. Az Osztrák-Magyar Monarchia kora gazdasági, kulturális és építészeti szempontból is rendkívül termékeny időszak volt, amikor az állami befektetések mellett számos magán és egyházi építkezésre is sor került. A 19. század második felében emelt egyházi lakóházak sorát Hirschler továbbiakkal bővítette, érdemben felkarolva a közoktatás direkt módon kevésbé jövedelmező ügyét is. A kinevezését követő biztató esztendőket azonban sorsfordító, háborús évek követték, nem várt anyagi nehézségeket hozva magukkal. A növekvő adósságok és a politikai környezet átalakulása közepette azonban a plébános az anyagiakkal szemben továbbra is az eszmei tényezőket tartotta elsődlegesen szem előtt. Értékrendje és meggyőződése is az oktatás- és a szociális kérdések irányába hajtották, míg az idő múlásával az anyagi kérdések – pénzügyi gyakorlati készségek hiányában – egyre inkább kicsúsztak a kezéből.

Jegyzetek

[1] Sas Péter: *Egy reneszánsz lelkületű főpap. Hirschler József főesperes-plébános*. Kolozsvár, 2010, 32–34. (a továbbiakban: Sas 2010)

[2] Kende János: *Dr. Hirschler József*. In: *Emléklapok a Marianum történetéből*. Cluj–Kolozsvár, 1927, 10–19, 10. (a továbbiakban: Kende 1927), Online forrás: <http://mek.niif.hu/11800/11856/11856.pdf> (2019.06.24.)

[3] Pápai, jezsuita vezetés alatt álló római papnevelő intézet, mely a Collegium Germanicum és a Collegium Hungaricum egyesítésével jött létre 1580. április 13-án. Német nyelvterületről és Magyarországról fogadott növendékeket papi és káptalani, szerzetesi vagy főúri ajánlásra. Magyar Katolikus Lexikon: <http://lexikon.katolikus.hu>

[4] Hirschler József önéletrajzi jegyzetei, Kolozsvár, 1910. május 31. A Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár Kolozsvári Gyűjtőlevéltára (a továbbiakban KvGyLvt), 290/b, Szent Mihály-plébánia iratai, 1910, 100. doboz.

[5] Kende 1927, 10.

[6] Önéletrajzi beszámolójának végén nyelvismeretére vonatkozóan megjegyzi, „Beszél... magyarul, németül, olaszul.”

[7] Hirschler József segédlelkészi kinevezése, KvGyLvt, idézi: Sas 2010, 330.

[8] Hirschler József: *Az elemi kath. vallásoktatás módszere*. Kolozsvár, 1906.

[9] Kende 1927, 12.

[10] *Dr. Hirschler József életrajza*. Ellenzék, 57. évfolyam, 269. szám, 1936. november 19. 3.

[11] Beiktatására 1906. április 5-én került sor Gyulafehérváron. A másik két jelöltről viszonylag kevés információval rendelkezünk. Maga Biró Béla vélhetően Pál Istvánt (1854–1935) szemelte ki utódként.[11] Pál ezt követően státusi referens, majd udvarhelyi plébános, az impériumváltást követően a román szenátus tagja. Kászonyi Alajost (1875–1946) két évvel később karcfalvi plébánossá nevezték ki, 1921-től kezdődően teológiai tanár, később az intézmény rektora, majd szemináriumi rektor Gyulafehérváron.[11] Tanulmányi háttérükről keveset tudunk, mindössze annyit, hogy Kászonyi a bécsi Pázmáneum diákja volt.

[12] Uo. 40.

[13] Bővebben lásd: Gál Zsófia: *A vallásos nevelés szolgálatában. Az Auguszteum Római Katolikus Óvoda és Leányiskola története*. In: *Korunk* 2019/10, 77–86.

[14] Bővebben lásd: Gál Zsófia: *A kolozsvári Marianum Római Katolikus Leánynevelő Intézet épülete*. In: *Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiségtárából*, 2019.

[15] Bővebben lásd: Gál Zsófia: *Az Arany János utcai bérvillák*. In: *Korunk* 2014/2, 69–74.

[16] Márki Sándor (1853–1925) történetíró, 1892-től a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem oktatója, 1896 és 1897 között a bölcséleti kar dékánja, majd 1914-15 között az egyetem rektora.

[17] Xantus János (1888-1962) földrajztudós, geológus. Xantus részt vett a Marianum létrehozásában, 1913-tól óraadó tanár, majd 1939 környékétől az intézet igazgatója.

[18] Hirschler József levele Márki Sándornak, 1920.10.23. MTA Kézirattár, Ms. 5162/135-144, 143.

[19] Ő maga mind közül a nőnevelés megreformálására tett törekvéseit tartotta a legfontosabbnak. *Beszélgetés a 25 éves jubileumát ülő Hirschler Józseffel.* In: *Ellenzék*, XLVI. Évf, 42. szám, 1925. február 22. 2.

[20] Hirschler József Majláth Gusztáv Károlynak írott levélvázlata. KvGyLvt, 290/e, 16. doboz, Gazdasági iratok.

[21] A Szent Mihály-templom és a plébánia felújítása, előbbi új bútorzata, valamint a plébánosi javadalom részét képező épületek javítása.

[22] Összesen mintegy 2.400.000 korona.

[23] Sas 2010, 98.

[24] Uo.

[25] *A hadbíróóság főügyésze elejtette a vádat dr. Hirschler József prelátnak kanonok ellen.* In: *Magyar Lapok*, V. évf, 216. szám, 1936. szeptember 24. 7.